

SHINGGYIM AHKAW AHKANG NGU AI HPA RAI TA?

By:Nhkai

Shinggyim ahkaw ahkang ngu ai gaw hkritung ahkaw ahkang (Natural Law; Natural Rights) langai rai nna, Hkristan makam kaw na pra hkrat pru wa ai lam mu lu ai; Karai Kasang hpe hkrit hkungga ai zawn, masha langai hte langai mung shada hkungga lara ra ai, ngu ai ningmu machye (concept) hta mahta ai. John Locke tsun ai gaw, Karai Kasang nan shi hpan da ai shinggyim masha ni hpe jaw da ai shinggyim myit jasat lai- kyang langai rai nna; Hkristan hpung makam masham hta sha n rai, Nawku hpung shagu hta shinggyim masha shada da tara rap-ra ra ai lam, matsan dum myit rawng ra ai lam, hkungga la ra ra ai lam, rap-ra tara hte hpring ra ai lam ngu ai lailen hpunda rawng ai hpe shinggyim ahkaw ahkang ngu ai re nga nna awng madun da nga ai.

Ningmu machye ning- hkring kaba Hugo Grotius hte Thomas Hobbes ni bai tsun ai hta, ahkaw ahkang ngu ai gaw Karai Kasang kaw na sa ai n rai; shinggyim masha ni kaw na nan sa ai rai nna, hkritung ahkaw ahkang re ngu mi n shamying tsun tim, shinggyim masha ni yawng shi hte shi shada hkansa ra ai tara htung langai hku nna nga nga ai lam she re, nga ai. Hpami nga nga, shinggyim masha yawng gaw masha langai zawn sari sadang, shada hkungga ai, simani ai hte maren mara kanawn mazum tsun shaga ai hpe sha, ra sharawng ai ni rai nga a. Shinggrim ahkaw ahkang ngu ai gaw asak kaji kaba, lusu matsan, num la, hpung makam masham amy myu nga nna garan ginhka ai lam n nga ai sha, shara shagu hta mai jailang ai kang ai tara re. Mungkan ting hte seng ai ninggawn tara re.

Rai yang, shinggyim ahkaw ahkang ngu ai hpabaw ni rai ta?

Mungkan Munghpawm Hpung (United Nations) ka shagrin tawn da ai shinggyim ahkaw ahkang hte seng ai lawnglam ni law law nga ai re.

- (1) shinggyim masha ni yawng n dut n dang ai hte rap ra lam lu na,
- (2) garan ginhka lam n nga na/ n hkrum na,
- (3) asak hkrung na ahkaw ahkang lu na,
- (4) shada mayam yam sha ai lam n nga na,
- (5) zing-ri zing rt lam n nga na/ nhkrum na, nga na,
- (6) du hkawm, sa hkawn shara shagu hta shinggyim ahkaw ahkang hpringhpring tsuptsup lu la na,
- (7) tara upadi npu e masha yawng gaw maren sha rai na,
- (8) na a shinggyim ahkaw ahkang hpe tara upadi hte makawp maga na,
- (9) n tara ai hku rim sharawng ai n nga na,
- (10) rap-ra ai hku tara jeyang hkam la na,
- (11) mara lu ai wa re ngu madi ma-dun hpa n nga shi dingsa, mara n nga shi ai wa re ngu hkam la lu na,
- (12) bungle galaw na ahkaw ahkang lu na,
- (13) wangle wanglang shamu shamawt hkawmsa lu ai ahkaw ahkang,
- (14) shimlam lu ai shara hta shanu nga lu na ahkaw ahkang,
- (15) mungdan langai ngai a mungchyingsha tai lu ai ahkaw ahkang,
- (16) tinang ra ai masha the hkrung ran lu nna mayuaw htinggaw gaw de l una ahkaw ahkang,
- (17) tinang tam ai sut htingga ni hpe madu tai lu na,
- (18) wangle wangling myit sawn sumru lu ai ahkaw ahkang,
- (19) wangle wangling htawng madun tsun shaga lu ai ahkaw ahkang,
- (20) mung shawa hkrum zup hpawng ni galaw l una ahkaw ahkang,
- (21) lusha the dum nta l una ahkaw ahkang ni rai ma ai.

Maren mara hpan da hkrum ai ni re ai majaw, shinggyim mash ani yawng ndai ahkaw ahkang ni lu ra ai nga nna, American hte French rawt malan hpung ni mung madi shdaw tsun da ng ai. American nig aw Inglik ni a uphkang ai npu kaw na lawt hkra shaning law law rawt malan gasat lai wa sai re.

French ni a ningmu machye rai nga ai shinggyim ahkaw ahkang ngu ai gaw hkritung ahkaw ahkang langai re ngu ai hpe mahta nna, No. II Mungkan Majan kab ngut ai hpang, 1948 hta Mungkan Munghpawm Hpung kaw nna Shinggyim Ahkaw Ahkang Ningtawn Tata Nda Laika (Universal Declaration of Human Rights ; UDRH) hpe ka shagrin let, Mungkan Munghpawm Hpung kata malawm mungdan shagu hta shana shabra let, jailing hkrang shapraw na matut malawm mungdan ni yawng myit hkrum la da sai re.

Ndai Nda Laika the lusha the nga shara dum nta l una ahkaw ahkang lawm ai raitim tatut hta gaw, mungkan ting shadang, shani shagu ma 16,000 daram lusha n lu sha nna si mat ai hpe mu lu nga ai. Bai nna, wanglu wanglang htawng madun tsun shaga lu ai ahkaw ahkang nga ra ai raitim, tatut hta gaw, jaw ai hpe tsun shaga rawt tsap ai majaw, masha law law htawng hkrat nna zingri hkrum nga ai lam ni nga nga ai re. Shinggyim ma- sha langai hku nna, hpaji hparat sharin achyin hkaja la lu na ahkaw ahkang nga ai raitim, tatut hta n lu ai ni law law rai nga . Ndai lam ni gaw, UDRH hpe ta masat htu da ai malawm mungdan shagu hkan ra ai dai tara hpe n shadik ai majaw re. Tara n hkansa ai mungdan ni hpe gara hku tara hkan sa wu hkra shadut na ngu ai lawnglam ni n lawm ai majawv re ai hpe mu lu nga ai.

Lahta de tsun jahta bawngban lai wa sai shinggyim ahkaw ahkang hpe tatut byin tai let lu la hkra gaw nang, ngai dinghkrai yawng a lit re. Tinang a shing- gyim ahkaw ahkang hpe tinang hkum tinang azin ayang chye nna hkawnhkrang na ahkyak dik re. Mungkan a labau ni hpe yu dat ai shaloi, shinggyim ahkaw ahkang, tara rap-ra lam ni a matu gasat, n tara ai hpe ninghkap let rawt tsap nga ai ni gaw share ninghkring kaba nga nna mying gumhkawng ai nin rai; ahkaw ahkang n lu la tavw ai/ hkrat sum hkrum nga ai ma kasha ni, jawngma ni, tara rap-ra lam hpe ra sharawng ai ni rai nga ai.

Gashadawn, Nelson Mandela gaw shinggyim rap-ra tara a matu shaning 40 ning tup gwigwi rawt tsap wa sai Dingda Afrika Mungdan a ningbaw kaba re. Bai nna, 1963 ning hta Dr. Luther King ngu ai wa gaw, shan nsam hta hkan nna, shanchyang, shanhpraw garan ginhka ai lam mat mat hkra/ n nga mat hkra, ninghkap woiawn lai wa sal shanchyang ningbaw kaba re. Hpungdim ga nga yang, daini anhte Wunpawng amyusha ni yawng mung, anhte a shinggyim ahkaw ahkang hpe a sawm sha chye sai kun? Tinang a hkritun ahkaw ahkang hpe chye nna, dai hpe lad. amyu mnyu shaw let rap-ra tengman ai l ladat hta n dut n dang galaw sa wa ga ngu n lam n-gun jaw dat nngai law.

Nhkai (*The Kachin Times, Volume 1, Issue 8, 2015*)

References:

Goodhart, M.(2009). Human Rights, Politics and Practice, Oxford University Press, New York.
HP Digital.(2008). Martin Luther King's Dream of Racial Equality
Mock, B. (2013). Justice Giant: Remembering Mandela and His Fight for Climate Justice